

da gospodje, kateri plačo določujejo, tudi to stvar na tanko preiščejo, in pomagajo postavi na noge. Nadjati se je, da so gg. dekani tudi učiteljske plače kaj omenili v svoji prošnji; če bi bili pa pozabili, smemo upati, da sl. konzistori in deželni zbor tako važne reči ne bota prezrla.

Da se dajo ljudske šole prenarediti in zelo zboljšati, o tem ni dvombe; da pa to ni tako hipoma storjeno kakor rečeno, mi pa tudi noben skušenec odbijal ne bo. Dobra šola potrebuje dobro izurjenih učiteljev, kateri so vsi udani svojemu poklicu, a ne taki, ki so le po imenu, ne pa v resnici učitelji. Toda pri taki „kumerni“ plači, kakor jo večidel imajo ljudski učitelji, kdo more zahtevati samo izglednih učiteljev? — Dobra šola potrebuje tudi dobrih knjig. Da take kmalu dobimo, ne bojimo se, ako le obvelja potrebna reforma.

Zato gospodje, kateri imate kjer koli govoriti o šolskih zadevah, nujte se, da bodo naše ljudske šole na vse strani res dobre, praktične šole, ne pa „mehanične orglice“, po katerih se dragi čas trati! Domovina Vam bode hvaležna.

Starinske stvari.

0 besedi „Sualiternicum“,

po Plinijevi „*Histor. natur. XXXVII. c. 2. jantar (electrum)*.“

Spisal Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Timaios piše, da pred Skythio je zemlja Banoma ali Banomana, v kateri je tudi jantar domá. Banoma ali Banomana, pogrčena oblika, pa ni nič drugega, kakor Wanamaa, to je, zemlja Wanov, Venov, kakor so se Slovani pri starih Škandinavcih in Finih veleli, (Obširnije glej pri Šafařiku „*Starozitn. I. 8.*“)

Philemon pri Pliniji pravi: „*fossile esse et in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris, quod vocaretur electrum, in alio loco fulvum, quod appellaretur sualiternicum.*“ Večkrat sem že omenil, da so stari Grki vse v severu stanujoče narode imenovali ali Hyperboreje ali Skythe; saj celó Germane nekteri imenujejo Skythe. Ker pa Skythi nikdar niso stanovali kraj bokov baltskega morja, kjer edino se je jantar našel, tedaj tudi imé sualiternicum ne more biti skythska, temoč slovansko, in to tudi je po koreniki in obliki. Svar, sval, litev. svalti, pomenja: svetiti, lucere, splendere; bog svitlobe nebeške se je pri polabskih Slovanih vélel: Svaroh, Svarožič, toraj je korenika svar, sval slovanska; pa tudi priteklini, primeri: viternik iz korenike vi, winden, in sufiksov: ter + nik. Viternik pomenja pri Ribničanih nož, s katerim vitre (Windenspleussen) delajo. Svaliternik toraj pomenja to, kar gles, lapis per-lucidus = Börnstein.

Mannert (*Germanie str. 526.—528.*) ima toraj celó prav, ako trdi, da je pleme Venedov (Slovanov) v prestarih časih od izhodnjega do jadranskega morja prebivalo, in dragoceni jantar od baltških Vendov do svojih jadranskih rojakov Venetov in Karnov prinašalo. Neposrednje obćenje je le takrat jenjalo, ko so se v 4. stoletji med nje drugi narodi vrinili, tako Kelti na Dunaji, Karpatih in Dnjestri, in Germani na Visli. Zato še je Skylax (390.—360. pred Krist.), in po njem drugi trdil, da je jantar pri jadranskih Venetih domá.

Mi toraj imamo prestaro besedo za jantar: svaliternik, in smemo jo sopet v slovenske besednike vpeljati.

Svaliternik so še dobivali, kakor Plini piše: („*inde (a promontorio Cimbrorum) insulae Romaorum armis cognitae; earum nobilissimae Burcana Fabaria nostris dicta a frugis similitudine sponte provenientis, item Glaesaria a sucino scilitiae appellata a Barbaris Austeravia praeterque Actania*“) iz *Austeravie in Aktanie*.

Oboje ime pomenja to, kar Glaesaria, dežela svitlega jantara, svaliternika, ker v litevščini nahajamo austi, lucere, splendere, ime Aktania pa se razložiti dá iz sansk. açu, fulmen, splendor, zato tudi nemško poznamovanje za svaliternik: Agtstein. Svaliternikova domovina so toraj zmirom pruskolitevsko-slovanske dežele.

Že učeni jezikoslovec Diefenbach je pisal: „*In sualiternicum steckt vielleicht die Urform von ἤλεκτρον etwa svalitar u. dgl. aus sansk. Wurzel svar, oder auch zusammengesogen wie sansk. svarna, aurum*“, in prav je imel:*) al v tem se je zmotil, da je sualiternicum skythska „Urform“, ker Skythi niso nikdar stanovali kraj baltškega morja in pri njih se je vélel jantar: sacrium, kar pa sopet na litevsko sakas, sakar opominja.

Ozir po svetu.

Nemška zveza — nemški bund.

Ker ravno zdaj nemški bund zvonec nosi v nemških homatijah, ne bode mnogim bravcem odveč, da jim nekoliko bolj na drobno povemo, kaj da je.

Nemške dežele so bile od nekdanj tako slabotne, da so potrebovale nekake zveze med seboj. V tem, ko ruska, angleška, francozka vlada in še druge stojé samosvojne, potrebujejo nemške vlade velike, srednje in male nekega združenja, da so se mogle vzdržati. Od l. 843. do 1806. — tedaj skozi 963 let — je trajala stara nemška država (deutsches Reich), ki je konec vzela v rajnski zvezi (rheinischer Bund), katero so 12. julija leta 1806. v Parizu sklenili mnogi nemški vladarji, ko so slovo dali nemški državi. Ta odpoved je primorala avstrijskega cesarja Franca II., da je 6. avgusta 1806. leta nemško krono popustil.

Ta rajnska zveza ni trpela dolgo; nastopile so mnoge homatije in zmešnjave po Napoleonu I., cesarju francozskem, prepiri in vojske brez konca in kraja, dokler se ni po shodu vladarskem (kongresu) leta 1814. in 1815. osnovala nova zveza nemških vladarjev, v katero je tudi vlada avstrijska z nekolikimi deželami stopila.

Dunajski kongres ali shod evropskih nemških vladarjev na Dunaji je po pismu od 8. junija 1815. leta zvezo osnoval, imenovano „nemški bund.“

Sestavljena je bila iz prva ta zveza iz 34 samostojnih držav in pa 4 svobodnih mest z okolico njihovo. Leta 1817. so vzeli v to zvezo še Hessen-Homburg; ker pa je 1825. leta pomrla vojvodska hiša Saksonsko-Gotajska, je bilo zopet 34 samostojnih držav, dokler niste 1864. leta pruska in avstrijska vlada dansko vlado izpahnile iz zveze in ji vzele Holstein in Lauenburg.

Ker je nemški bund na federacijni podlagi osnovan, imajo vse v tej zvezi prizadete vlade enake pravice.

Po imenu so v tej nemški zavezi iz prva bile te-le države in mesta: 1) Avstrija, 2) Prusija, 3) Bavarija (Parska), 4) Saksonija, 5) Hanover, 6) Würtemberg, 7) Baden, 8) Kurhessen, 9) Hessen-Darmstadt, 10) Danska z Holsteinom in Lauenburgom, 11) Nizozemlja z

*) Drugi jezikoslovci electrum izpeljujejo iz arabskega elek. Pis.

Luxenburgom, 12) Saksonija-Weimar, 13) Saksonija-Meiningen, 14) Saksonija-Altenburg, 15) Saksonija-Koburg-Gota, 16) Braunschweig, 17) Nassau, 18) Meklenburg-Schwerin, 19) Meklenburg-Strelitz, 20) Oldenburg, 21) Anhalt-Dessau, 22) Anhalt-Bernburg, 23) Anhalt-Köthen, 24) Schwarzburg-Sondershausen, 25) Schwarzburg-Rudolstadt, 26) Hohenzollern-Hechingen, 27) Hohenzollern-Sigmaringen, 28) Waldek, 29) Reuss stari, 30) Reuss mlajši, 31) Lippe-Schaumburg, 32) Lippe-Detmold, 33) Lichtenstein, 34) Hessen-Homburg in pa svobodna mesta 35) Lubek, 36) Frankobrod, 37) Bremen in 38) Hamburg.

Središče in namestovalec te državne zveze je zvezni zbor v Frankobrodu (Frankfurtu) na Majnu, ki je prvokrat zboroval 5. nov. 1816. leta.

Je pa ta zvezni zbor dvojni: ali je občna skupščina, v kateri ima vsak ud najmanj en glas, velike države pa imajo po več glasov, namreč Avstrija in pet kraljestev, vsaka po 4, tedaj skupaj 24 glasov, — Baden, Kurhessen, Hessen-Darmstadt, Holstein in Luxemburg po 3, tedaj skupaj 15 glasov, — Braunschweig, Meklenburg-Schwerin in Nassau, vsak po 2, tedaj skupaj 6, — tako, da s prišteti še ostalimi 25 glasovi občna skupščina šteje 70 glasov; — ali pa je zvezni zbor oži zbor, v katerem imajo le Avstrija, Prusija, Bavarija, Saksonija, Hanover, Würtemberg, Baden, Kurhessen, Hessen-Darmstadt, Hessen-Homburg in pa Holstein in Luxemburg vsak po 1 glas, tedaj skupaj 11 glasov, vsi ostali zaveznički jih pa imajo le 6, tedaj se v vsem ožem zboru šteje le 17 glasov. Občna skupščina je le takrat, kadar gré za kako premembo zvezne ustave, za sklepe, ki zadevajo zvezno pismo ali sicer posebno važne zadeve. — V veliki skupščini predseduje Avstrija, v ožem zboru ima prvi glas, Prusija ima drugo mesto v ožem zboru.

Vsi ti zaveznički morajo brez rezerv vojakov dati v zvezno armado: Avstrija dá 94.822 mož, Prusija 79.234, Bavarija 35.600, Saksonija 12.000, Hanover 13.054, Würtemberg 13.955, Baden 10.000, Kurhessen 5.679, vélika vojvodina Hessen 6.195, Holstein 3.600, Luxemburg 2.556, Sachsen-Weimar 2.010, Sachsen-Meiningen 1.150, Sachsen-Altenburg 982, Sachsen-Koburg-Gotha 1.116, Braunschweig 2.096, Meklenburg-Schwerin 3.580, Meklenburg-Strelitz 718, Oldenburg 2.178, Nassau 3.028, Anhalt-Dessau 529, Anhalt-Bernburg 370, Anhalt-Köthen 324, Schwarzburg-Sondershausen 451, Schwarzburg-Rudolstadt 539, Hohenzollern-Höchingen 145, Hohenzollern-Sigmaringen 370, knežija Lichtenstein 55, knježevina Reuss stareja 206, mlajša 538 vojakov, Lippe-Detmold 690, Lippe-Schaumburg 240, Waldek 518, Hessen-Homburg 200, svobodno mesto Frankobrod 373, Lubek 406, Bremen 485 in Hamburg 1.298 vojakov. — Armada vseh nemških zveznih vlad znaša skupaj — brez rezerv — 292.082 vojakov in je razdeljena v 10 krdel, z všteti rezervami pa 550.000, od katerih jih spada 173.000 na avstrijski delež, 147.000 pa na pruski; Bavarija, Saksonija, Würtemberg in Hanover jih pa skupaj dadó 137.000; kar jih še manjka, jih dadó male nemške države.

Prepire med seboj skuša zvezni zbor po izvoljeni komisii z lepo poravnati; ako to ni mogoče, se prične pravda, pri kateri se voli viša zavezna sodnija, ktera kot tako imenovana „austregalna stopnja“ pravdo razsodi „v imenu in po sporočilu prevzvišene nemške zaveze.“ Po eksekucijnem redu od 3. avgusta 1820 pristaja ožemu zboru pravica, da to, kar je sklep nemške zaveze, dovrši (eksekvira) s silo, ako je treba.

Zdaj je po sklepu 9 glasov zoper 6 obveljal predlog 9 avstrijske vlade, da s silo stopi nemški bund zoper prusko vlado, ktera moti mir zveznih dežel.

Pruska vlada je ugovarjala (protestirala) zoper ta sklep, ki ga imenuje prelom nemške zaveze, in je slovó dala tej zavezi, rekši, da je treba vse drugačne zaveze.

In tako je prestal dozdanji nemški bund.

Dopisi.

V Buda-Peštu 1. rožnika. V. (Dalje.) — V budinsko trdnjavo peljejo čvetera vrata, in sicer vodna vrata (na peštanski strani), grajska vrata (skozi ktera se v srbsko mesto pride), belogradska vrata (ktera v Kristinino mesto peljejo) in dunajska vrata (na severo-zapadni strani). Budinska trdnjava je nekđaj dosti truda prizadjala Turkom, predno so se je polastili. 1848/9. leta se pa ni več varna skazala, posebno zato ne, ker so prekucneži iz bližnjega malega švabskega hriba, kateri je za tretji del viši kakor trdnjava, s topovi na trdnjavino ozidje in cesarsko posadko tako zdatno pokali, da so si (posebno pri belogradskih vratih) pot za naskok pripravili. — Trdnjavino ozidje se je po potlačeni prekucii zopet popravilo, toda vlada ni več na to mislila, da bi se mogla stara budinska trdnjava v nevarnih časih sovražniku veliko braniti. Zatoraj so na južni strani na hribu „Blocksberg“*), kateri je 3. del viši kakor budinska trdnjava, novo trdnjavo sezidali. — Predno zapustimo budinsko trdnjavo, postojimo enmalo na baštii na večerni strani trdnjave, in poglejmo, kako se v dolini med trdnjavinim hribom in med malim in velikim švabskim hribom vidi in godí. — V podnožji trdnjavinega hriba, na katerem stojimo, se Kristinino mesto razprostira; v sredi Kristininega mesta se vidi lepa ravna podolgasta ledina „Generalwiese“ imenovana, ktera kakih 6 do 10 oralov meri. Ta ledina je le v zgodnji spomladi z lepo travo poraščena; zelena odeja hitro zgine, ko se začnejo vojaške vaje, za ktere je največ odmenjena. — Na drugi strani te ledine stoji še nekaj hiš in pa budinski kolodvor, na katerem vozovlaki ostajajo, kateri po železnici iz Štajarskega ali Hrvaškega pridrdrajo. Dosihmal od budinskega kolodvora do peštanskega še ne pelje železnica, največ zavoljo tega še ne, ker bo treba za železnico čez Donavo velik in dolg most narediti, kar bode stalo veliko stroškov. Preteklo leto je nek inženir model napravil in ga na ogled postavil, kakošen most naj bi se za železnico čez Donavo napravil, da bi parobrodom na Donavi čisto nobenih zaprek ne delal, ker bi se brez stebrov, kakor mavnica čez Donavo razpenjal. — Bregovi malega in velikega švabskega hriba so z lepimi vinskimi trtami pokriti, Kristinino mesto je od ene strani z lepimi nogradi obdano ter poletni čas kaj prijetno in zdravo bivališče vsakemu, komur srce ni otrpnilo za naravno krasoto. Zarad tega si tudi premožnejši Buda-Peštani vsako spomlad v Kristininem mestu ali pa tudi na švabski gori poletinska stanovanja najemajo, ako nimajo lastnih tacih posestev, in se ne gredó v kake toplice kratkočasit.

Skoraj četrt ure hodá od kolodvora zraven železnice, popolnoma na planem v podnožji „Adlersberga“, kateri se z velikim švabskim hribom stika, zagledaš lepo zelen gozdič, v sredi njega pa malo cerkvico. — Kaj pa je skrivnostna cerkvica tako na samem, v sredi nizkega, lepo zelenega drevja? — Ako ti je drago, mili prijatelj, in si se že dosti nagledal in načudil lepim budinskim hribom in goricam, zaletiva se skozi belogradska vrata s trdnjave po cesti, precej strmí, v Kristinino mesto; v dobrih 5 minutah sva pri zgorej ome-

*) Po slovensko bi se moral ta hrib *Grintovec* imenovati, ker na strani proti Donavi tako gole, razjedene, sivo-umazane skalnate rebra kaže, da je človeka strah pod njim hoditi.